

RECENZE

Antonín Bartoněk, Handbuch des mykenischen Griechisch, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter 2003, ISBN: 3-8253-1435-9, 676 stran + 54 obr. + 4 tab.

Profesor A. Bartoněk se mykénologii věnuje téměř od jejího počátku, tj. od poloviny padesátých let 20. stol. Publikoval desítky článků v českých i zahraničních časopisech, vydal několik knih, účastní se mykénologických konferencí (v roce 1966 dokonce jednu uspořádal v Brně). Jeho zatím poslední prací (a první svého druhu i ve světovém měřítku) je mnou recenzovaná „Příručka“.

Kniha o téměř sedmi stranách obsahuje deset kapitol uspořádaných tak, aby podaly problematiku mykénologie souvisle a systematicky. První kapitola (7–15) podává čtenáři stručné informace o archeologickém a jazykovém pozadí mykénské civilizace, resp. egejských kultur, které předcházely.

Výrazně delší druhá kapitola je věnována historii egejských slabičných písem (16–49). Samostatný oddíl je věnován každému systému: „hieroglyfické“ písmo (17–18), lineární písmo A (18–27), tzv. disk z Faistu, lineární písmo B (27–39), různé varianty kypersko-mínojského písma (39–43), klasické kyperské písmo (43–47). Na závěr autor zmiňuje archeologické objevy v několika středomojských oblastech, které dokazují intenzitu egejského vlivu a vyzářování písemného potenciálu do okolních kultur. Každý systém je dokumentován fotografiemi nebo faksimiliemi, tabulkami znaků, popř. přehledem nalezišť s počtem dokladů (jen lineární písma A a B).

Od třetí kapitoly je výklad zaměřen výhradně na lineární písmo B a jazyk, který písmo zachycuje. V této kapitole (51–69) je podána historie rozluštění tohoto písma. Autor se soustředí především na Ventrise a jeho způsob, zatímco zmínky o starších pokusech jsou jen kusé. (Informace o dřívějších pokusech lze najít v česky psané publikaci *Zlatá Egeis*, Praha 1969, stejného autora.) Jednotlivá stadia Ventrisova postupu jsou doložena původními rastry, jak je anglický badatel zachycoval ve svých „Pracovních poznámkách“ (Work Notes). Nechybí údaje o tzv. „kontroverzi“, tedy odmítavém stanovisku některých učenců, která se rozhořela v druhé polovině padesátých let (souhrou okolností krátce po tragické Ventrisově smrti).

Čtvrtá kapitola (70–95) je věnována vnějším charakteristikám dokladů lineárního písma B. Po podrobných bibliografických citacích edicí textů z jednotlivých lokalit autor podává stanoviska různých badatelů k problematice datace lineárních dokladů (zejména z Knóssu). Samostatný oddíl je věnován také statistickému rozboru dokladů podle množství znaků a výrobě a způsobu použití tabulek. Poslední část detailně analyzuje obsahy jednotlivých sérií textů.

Velmi podrobný popis systému lineárního písma B je podán v páté kapitole (97–130). Po informacích o „sylabogramech“ (tj. slabičných znacích), případně předpokládanému vzniku některých zvláštních – v systému nesourodě působících – znaků, následuje rozbor ortografických pravidel (vokály, diftongy i konsonanty); každé pravidlo je pro názornost doložené autentickými příklady. Stejně důkladně se autor věnuje mykénským ideogramům („sématogramům“), písaišským zkratkám, ligaturám atd. Vzhledem k charakteru mykénských textů (hospodářské záznamy) je použitých schematických piktogramů (včetně číselných a měrných znaků) téměř nezbytné. Přidán je i oddíl o zápisu slov a doložených způsobech jejich oddělování.

Mykénská fonologie, jak ji lze rekonstruovat z doložených textů, je probírána v šesté kapitole (131–148). Na informace o krátkých a dlouhých vokálech, krátkých a dlouhých diftonzích navazuje mykénský konsonantismus (včetně hláskoslovných změn: asibilace, palatalizace, různé typy asimilací). Kapitolku uzavírají doklady o tom, že náhradní dlouzí musí být až pomykénské, a rozbor problému s datací Grassmanova zákona.

Největší část knihy zabírá sedmá kapitola (151–350), která se zabývá mykénskou morfologií. Po úvodních slovech o metodě zpracování a doložených slovních druzích je podán přehled jmenné

flexe: I. deklinace: substantiva (feminina: *ā*-kmeny, *ja*-kmeny; maskulina), adjektiva (*ja*-kmeny, *wessa*-kmeny); II. deklinace: substantiva (maskulina, feminina, neutra), adjektiva I. a II. deklinace (trojvýchodná, dvojevýchodná); III. deklinace: konsonantické kmeny (okluzivní [labiální – bez dokladů, dentální + *kt-*, *rt*-kmeny, velární, labiovelární], původní i sekundární *nt*-kmeny [substantiva, adjektiva, participia], nazální [*n-*, *m*-kmeny], likvidní [*r-*, *l*-kmeny], *s*-kmeny [substantiva, adjektiva, participia, komparativy]), vokalizké a diftongické kmeny (*i*-kmeny, *u*-kmeny, *eu*-kmeny, *ou*-kmeny). Analýza tvarů má jednotnou formu: doložený mykénský tvar, číslo v indexu (viz dále), doložení, fonetická transkripce, morfologické určení (v rámci deklinace), srovnání s alfabetskou řečtinou, překlad výrazu do němčiny. Mezi jednotlivými deklinacemi jsou i přfležitostné příklady vlastních jmen, toponym a jmen bohů. Po jmenné flexi (157–305) následuje flexe slovesná (306–342): seznam sloves seřazených podle alfabetských paralel (popř. kmenů), soupis tvarů podle doložených gramatických forem; poznámky ke slovesným kategoriím (augment, reduplikace, koncovky, čas, způsob, atd.) část o slovesech uzavírají. Celá kapitola končí přehledem ostatních slovních druhů (343–350): zájmena, číslovky, příslovce, předložky, spojky, částice (citovance nejsou doloženy).

Téměř stostránková osmá kapitola se věnuje slovní zásobě a syntaxi (351–445). Apelativní slovní zásoba mykénské řečtiny je rozdělena do tří (autorem definovaných) skupin (351–398): 1. Člověk a jeho fyzicko-biologické prostředí (7 podskupin), 2. Člověk a jeho sociálně-ekonomické prostředí (10 podskupin), 3. Člověk a jeho materiální potřeby a výrobní produkty (11 podskupin). Vybraná mykénská vlastní jména (včetně jmen bohů, toponym + etnik) jsou souvisle analyzována v druhé části osmé kapitoly (399–429). Několik stran je věnováno přínosu mykénštiny pro etymologii (430–436), dvě stránky některým sémantickým posunům mezi mykénskou a alfabetskou řečtinou (347–438). Poslední část této kapitoly probírá doklady mykénské syntaxe (439–445).

Devátá kapitola (446–497) rozebírá postavení mykénštiny v rámci starořeckých dialektů. Po souhrnu nářeční charakteristiky (446–457) v oblasti fonetiky, morfologie a interních morfologických diferencích v lineárních textech je mykénština srovnávána s dialektem homérských básní (458–470) a celkově v podstatě s příbuzností s nějakou pozdější nářeční skupinou. Další oddíl se věnuje prehistorii řeckého jazyka obecně (471–489), která je doplněna přehledem řeckých výpůjček z (neznámých) středomořských jazyků: substrát, semitské jazyky (490–492). Pět tabulek (přehled raně řeckých souhláskových a pozdějších samohláskových změn, členění řeckých dialektů, první a druhé náhradní dloužení, hlavní periody raného vývoje řečtiny) poměrně obsáhlou kapitolu ukončuje.

Neméně důležité jsou závěrečné části knihy, které jsou tvořeny chrestomatíí, tzv. indexem a bibliografií. Chrestomatie (499–532) představující poslední, desátou, kapitolu obsahuje výběr padesáti dvou typických mykénských textů. Zastoupeny jsou téměř všechny série tabulek včetně dvou textů z nedávných objevů v Thébách. Úprava všech textů má jednotnou formu: nejprve transliterace lineárních znaků do latinky, poté (předpokládaný) fonetický přepis a nakonec překlad do němčiny; většinu textů doplňuje krátký vysvětlující komentář.

Téměř devadesát stran zabírá alfabetský index mykénských apelativ (533–620). Jedná se o jedinou souvislou tabulku (přes všechny strany), v níž je abecedně seřazeno celkem 1330 mykénských výrazů, která mají na tabulkách význam apelativ (tj. obecných slove). Tabulka tvořící index má 12 sloupců, které detailně interpretují každý výraz. Jednotlivé sloupce mají následující významy: číslo výrazu (v tomto indexu!), mykénský zápis (transkripce do latinky), fonetický přepis, doložení výrazu v jednotlivých lokalitách, určení slovního druhu, sémantická klasifikace, rod, číslo, pád, kmen, předposlední sloupec uvádí případné doložení výrazu v homérských básních (zkratka Ho) a poslední obsahuje křížové odkazy na stránky knihy, na nichž je výraz probírán. Ke zhruba čtvrtině výrazů jsou přidány vysvětlivky (překlad, možná odlišná interpretace, odkazy na literaturu, ...) v podobě poznámek pod čarou. Poslední část knihy tvoří obsáhlá bibliografie (621–676), která obsahuje přehled především novější mykénologické literatury.